

Hudební nástroj jako předmět digitální dokumentace

Stejně jako u jiných muzejních předmětů je potřeba také hudební nástroje určitým způsobem evidovat, popsat a následně spravovat, přičemž je potřeba přihlídnout k určitým specifickým těmto sbírek. V zásadě zpočátku platí obdobná pravidla jako pro ostatní sbírky. Tedy hned v prvopočátku zajistit základní údaje o původu sbírkového předmětu, v tomto případě hudebním nástroji (o autorství, uživateli a případně také hudebním tělesu, kde byl nástroj užíván). Tyto údaje jsou zpětně již většinou nezjistitelné a přitom informace o tom, kdo nástroj užíval, patří k podstatným zdrojům pro další práci a důležitým výpovědním bodem ke studiu hudební kultury. Tato část práce kurátora sbírky byla často zanedbávána, a tak dnes leží v depozitářích mnoho hudebních nástrojů, u nichž není možné určit jejich původ a ani způsob, jakým se na naše území dostaly.

Popisovat zde celý postup práce při zpracování fondů hudebních nástrojů považuji za zbytečné opakování. Pokusím se proto zaměřit pozornost na dva důležité body související s digitálním zpracováním a jež se v dnešní době často zanedbávají, či dokonce opomíjí. Prvním je správné členění hudebních nástrojů, jakožto otázka jež nabývá při digitálním zpracování hudebních nástrojů na důležitost. A druhým okruhem je specifická fotografická dokumentace hudebních nástrojů. Opominu zde okruh třetí, kterým je zvuková analýza jednotlivých hudebních nástrojů, jež je pro většinu institucí problém finanční a technický.

Podstatnou součástí systematické evidence je aplikace vhodné organologické systematiky, neboť jen vhodným vnitřním členěním je možné zpracovávat větší množství dat bez ztráty orientace a tím dosáhnout správných vývodů. Při podrobném zpracování fondů již nepostačuje hrubé členění na idiofony, membranofony, chordofony a aerofony, s kterým se většinou setkáváme, ale je potřeba podrobnějšího a přesnějšího systému za jaký lze považovat systematiku Erich M. von Hornbostela a Curta Sachse z roku 1914, vytvořenou právě pro aplikaci v muzejnictví.

Tato systematika v zásadě dělí materiál hudebních nástrojů do čtyř hlavních skupin: **1. Idiofony**, **2. Membranofony**, **3. Chordofony** a **4. Aerofony**.¹ Dále je systematika sice členěna podle různých kritérií pro jednotlivé skupiny, ale díky užití Deweyova číselného systému, kdy vždy po třech číslicích následuje tečka oddělující jednotlivé podskupiny, dovoluje jednotný způsob zápisu u všech rodů. Postupným přidáváním charakteristik tedy vzniká celkem složité součíslení, v němž jsou zakódovány hlavní znaky daného nástroje – číslo **321.322.71** je číslem houslí a kontrabasů, současně také skřípek, huslí Lužických Srbů a starých gamb (ovšem s bezpražcovým hmatníkem).²

Ale i při této podrobné aplikaci vznikají určité nepřesnosti, jako je například oddělení skřípek a ochlebek, které sice aplikací evoluční teorie Josefa Huttera jsou blízkými příbuznými, ale díky odlišné konstrukci spadají do různých rodů. Tyto nepřesnosti je možné dnešními třídícími programy obejít nezadáním výsledného čísla 321.322-71, ale alternativy 321.32?-71, kdy znak ? znamená jakýkoliv znak na této pozici,³ a tudíž jsou vyhledány všechny nástroje loutnového typu s krkem, které jsou rozeznívány smyčcem.⁴

Důležitou součástí evidence je pořízení fotografické dokumentace. Pro prvotní dokumentaci je možné doporučit prostorovou fotografii, na které je viditelný celý nástroj, je zde také zratelná barva a případná hlavní charakteristika nástroje (Obr.1). Jestliže by byla fotografie doplněna o jednoduché měřidlo (stačí tyč s jasně uvedenou délkou), je možné si z daného obrázku také odvodit přibližný rozměr předmětu.

V následné zpracování je potřebné přistoupit k takové fotodokumentaci, schopné za určitých okolností nahradit při studiu skutečný předmět, čímž se zamezí nežádoucímu riziku jeho znehodnocení při manipulaci s nástrojem a

---

¹ K těmto čtyřem skupinám se v poslední době přidává ještě kategorie pátá – Elektrofony, kterou v době vzniku systematiky autoři Hornbostel–Sachse neznali.

² Číslo 321.322 značí skříňové loutny s krkem neboli kytary, to značí, že korpus je tvořen spodní a vrchní deskou, které jsou spojeny věncem. Toto číslo je tedy společné pro nástroje houslového typu a kytarového typu (mandolína, která postrádá věnec, již patří společně s ochlebkami ke skupině s číslem 321.321 – skořepinové loutny s krkem). K tomu, abychom oddělili tyto dva rody, je potřeba specifikovat způsob rozeznívání strun. U houslí jde o smyčec tedy 71 a u kytary prst, nebo plektrum 5(6) – v závorce je alternativní způsob.

³ V tomto případě záleží na použitém programu. Zmíněný znak platí pro Excel a Salamandr

⁴ Keller, Jindřich – Kopecká Michaela: Hornbostelova a Sachsova systematika hudebních nástrojů, in Hudební nástroje 1977, str 10–13, 45–48, 77–78, 114.

v případě poškození dovoluje restaurátorovi zásah k navrácení do původního stavu.

Při pořizování fotodokumentace, která by mohla sloužit jako náhrada výkresové dokumentace, je potřeba dodržet pravoúhlé snímání obdobně jako u technických výkresů a musí věrně dokumentovat daný sbírkový předmět. Tudiž je možné za vhodnou fotodokumentaci považovat pouze snímky barevně věrohodné originálu, bez jakýchkoliv světelných kazů a zachování poměrů jednotlivých stran předmětu. Při znalosti základních rozměrů potom od ní lze vytvořit výkresy zachycující jak celý nástroj, tak i jeho drobné detaily, čímž je nahrazena přímá manipulace s nástrojem. To znamená, že snímky jsou v pravoúhlém zobrazení, nedochází ke zkreslení vzdáleností, je použito k nástroji neutrální pozadí a minimum přímého osvětlení. Vlastní snímání tedy patří po technologické stránce k nelehkým úkolům každého správce fondů a ne každá instituce má vlastní potřebné vybavení a pracovníka schopného této činnosti. Proto je běžné se setkat se situací, kdy je pořizování fotodokumentace zadáváno externí firmě (profesionálnímu fotostudiu), jež ne vždy dodržuje všechny potřebné postupy.

Dosti často tak je možno se setkat s fotodokumentací, která nevyhovuje z těchto několika hlavních příčin:

1. není dodrženo pravoúhlé snímání, tudíž dochází ke zkreslení poměrů délek. Tomuto snímání se nejčastěji brání samotní výrobci hudebních nástrojů, neboť z takového snímku, jaký dokumentuje přiložený obrázek (Obr.2), je možné při znalosti jednoho rozměru vytvořit šablonu pro nové nástroje.⁵ V případě fotodokumentace sbírkových předmětů je právě tato možnost vytvoření šablony žádoucí.

2. zvoleno nevhodné pozadí. Je zažitý úzus, podle kterého se objekty kladou na bílé nebo černé pozadí. Tímto postupem ovšem dochází k zastření reálné barvy nástroje a většiny podstatných detailů. Je proto vhodnější použít pozadí neutrální matné (zelená, hnědá, béžová,...) vždy s ohledem na převládající barvu nástroje.⁶

---

⁵ Šablony pro tvarování desek a hlavně hlavic nástrojů patří mezi houslaři ke hlídaným informacím.

⁶ Klarinet, či jiný nástroj postavený z ebenového dřeva by se na černém pozadí ztrácel, je tedy vhodné zvolit světle hnědé pozadí, na kterém je viditelné nejen tělo nástroje, ale také mechanika.

3. nevhodné nasvícení nástroje. Nejčastější chybou je užití přímého světla, které vytváří na lesklém povrchu nežádoucí odraz a zároveň zkresluje barvu samotného nástroje. Přetékání přímých slunečních paprsků, případně objevení se stínů na předmětu má obdobný účinek jako odraz světla. Za vhodné osvětlení je tedy možné považovat přirozené nepřímé sluneční světlo podpořené opět nepřímým umělým osvětlením, jež pouze vykryvá případné nedostatky přirozeného. Nebo úplné studiové osvětlení rozptýlené odrazem o zástěnu.

4. absence detailů. Častým nedostatkem je opomenutí dokumentace charakteristických detailů nástroje, které vytvářejí jedinečnost a neopakovatelnost předmětu.

Otázce systematiky hudebních nástrojů bylo na teoretické bázi věnováno v minulosti mnoho prostoru (nejstarší systematiku lze nalézt už u číňanů (18.-12.st.př.Kr).⁷ Bylo by proto chybou těchto poznatků nevyužít v muzejnické praxi. Problému fotodokumentace je věnováno znatelně méně prostoru, v tomto případě podrobná metodika chybí.

---

⁷ Obřadní kniha Čoi-li z doby dynastie Sangů (Buchner, Alexandr: K otázce systematiky hudebních nástrojů, in Hudební nástroje, Praha 1977, str 79.)